

BESTAANS(ON)ZEKERHEID EN MENSENRECHTEN

Boom Beroepsonderwijs
info@boomberoepsonderwijs.nl
www.boomberoepsonderwijs.nl

Auteur: Annelies Neutel
Inhoudelijke redactie: Wijnand Prins en Annytsje Pruim

Titel: Bestaans(on)zekerheid en mensenrechten
ISBN: 978 90 372 6681 8
Eerste druk/ eerste oplage

Bronvermelding: Goosen, D.C., fotograaf | © Miroslav Marik - ATD Fourth World - Joseph Wresinski Centre

© 2024 Boom Beroepsonderwijs | Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van een (of meerdere) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Door het gebruik van deze uitgave verklaart u kennis te hebben genomen van en akkoord te gaan met de specifieke productvoorwaarden en algemene voorwaarden van Boom Beroepsonderwijs, te vinden op www.boomberoepsonderwijs.nl.

	Werken met dit keuzedeel	5
Hoofdstuk 1	Wie is arm in Nederland? En jij?	7
	Een levensverhaal	8
	Begrippen over armoede en bestaansonzekerheid	9
	Financiële definities en actuele cijfers	9
	Kwantiteit en kwaliteit	11
	Een klassensamenleving	13
	Voorouders en levensloop	15
	Begrippen	17
Hoofdstuk 2	Dimensies van bestaansonzekerheid	19
	Verborgene dimensies van armoede	20
	Inhoudelijke definities armoede	23
	Armoede en emoties	24
	Gezondheidsverschillen	25
	Menselijke behoeften	27
	Andere blik op Maslow	29
	Begrippen	30
Hoofdstuk 3	Leefwereld en systeem	33
	De missing link	34
	Systeem- en leefwereld	37
	Verdieping factoren die de armoede-ervaring beïnvloeden	39
	Intersectionaliteit of kruispuntdenken	40
	Schaarste en bandbreedte	41
	Doenvermogen	42
	Leefwerelden aan de rafelrand	44
	Begrippen	46
Hoofdstuk 4	De kloof overbruggen	49
	Schuld of pech?	51
	Verschillende veranderstrategieën	54
	Presentiebenadering	55
	Ervaringsdeskundigheid als brug	56
	Begrippen	58
Hoofdstuk 5	Basics over mensenrechten	61
	Universele Verklaring Rechten van de Mens - verkorte versie	63
	Verbod op discriminatie: Grondwet Nederland	65
	Universele verklaring en aparte verdragen	67
	Juridische en dagelijkse wereld	69
	Uithuisplaatsing van kinderen in armoedesituaties	70
	Kritiek op de universele mensenrechten	71
	Begrippen	72
Hoofdstuk 6	Sociaal(-pedagogisch) werk en mensenrechten	73
	Waardigheidscirkel	74
	Werken met en vanuit de systemen	75
	Leefwereldgericht handelen	76
	Participerend werken	77
	Politisierend werken	78
	Ontgrenzend	80
	Gemeentepolitiek en landelijke overheid	82
	Begrippen	84

Hoofdstuk 7	Regelingen, sociale kaart, nieuwe initiatieven	85
	Sociale zekerheid	86
	Sociale kaart landelijk	87
	Nieuwe initiatieven	91
	Begrippen	93
Hoofdstuk 8	Uitdaging	95
	Index	98

WERKEN MET DIT KEUZEDEEL

Digitale leeromgeving

Bij sommige opdrachten heb je hulpmiddelen nodig, bijvoorbeeld filmpjes, formulieren of een link naar een website. Deze staan allemaal in de digitale leeromgeving. Het icoontje in de vorm van een wereldbol verwijst naar de digitale leeromgeving. Om hier te komen ga je naar digitaal.boomonderwijs.nl/beroepsonderwijs.

Eerste keer inloggen in de digitale omgeving

Voordat je de digitale leeromgeving kunt gebruiken, moet je je licentie activeren.

- Overleg met je docent welk type account je gebruikt.
- Ga naar www.boomberoepsonderwijs.nl/licentie.
- Bekijk de instructiefilm of lees het stappenplan.
- Volg de stappen.

Daarna kun je aan de slag!

Bestaans(on)zekerheid en mensenrechten

Met dit keuzedeel ontwikkel je een brede en onderbouwde visie op bestaansonzekerheid in Nederland. Je staat stil bij je eigen sociaal-economische achtergrond en bij verschillen in kansen of mogelijkheden. Met de opdrachten krijg je een beter beeld van de leefwereld van mensen die met armoede, dakloosheid, chronische ziekten of andere bestaansonzekerheden te maken hebben. Ook verdiep je je in de Rechten van de Mens en je ziet hoe een 'mensenrechtenblik' een inspiratie kan zijn voor het werken aan meer bestaanszekerheid voor de personen of groepen waarmee je werkt of gaat werken. Op welke manier je dat kunt doen, wordt op diverse manieren beschreven.

Solidariteit en perspectief

Bekijk de video.

Tim 'S Jongers, die zelf in armoede opgroeide, spreekt over solidariteit en 'fake news' van politici. Voer na het bekijken van het fragment de volgende drie opdrachten uit:

1. Maak een mindmap over de 'onderkant van de samenleving'.
2. Ben je het eens met de stelling: 'Hard werken loont', oftewel dat werken de oplossing voor bestaansonzekerheid is? Welke argumenten voor en tegen kun je bedenken?
3. Bespreek met een medestudent of familielid/vriend(in) wat jullie onder zelfredzaamheid en afhankelijkheid verstaan. Van wie heb je steun/geld/kennis/diensten gekregen die nodig zijn om te kunnen studeren en leven?

Tim 'S Jongers - een jeugd in armoede

Morgen is geen 'nieuwe dag met nieuwe kansen', maar gewoon de volgende episode in een kutleven.

Als je met 10-0 achterstand begint, is hogerop komen geen klim op een sociale ladder. Het is een tunnel waarin je moet blijven kruipen.

Leerdoelen

1. Je hebt kennis van diverse benaderingen en definities van armoede.
2. Je hebt kennis van de vijf kloven die kunnen ontstaan bij langdurig opgroeien in armoede.
3. Je hebt kennis van doelgroepen die in Nederland in een situatie van bestaansonzekerheid leven door armoede.
4. Je hebt kennis van de invloed van socialisatie en culturele verschillen op armoede en sociale uitsluiting.
5. Je kunt een analysemodel over de oorzaken van armoede op micro-, meso- en macroniveau toepassen op actuele praktijksituaties.
6. Je hebt kennis van de totstandkoming van wetgeving en beleid en de invloed van burgers hierop (politieke systemen).
7. Je hebt kennis van ontstaan, doelen en reikwijdte van de Rechten van de Mens en de verdragen daarover.
8. Je hebt kennis van sociale systemen en hulpverlening voor mensen die in een situatie van bestaansonzekerheid leven door armoede.
9. Je kunt situaties van sociale problematiek door armoede herkennen op micro-, meso- en macroniveau.
10. Je kunt de invloed van instituties (landelijke en gemeentelijke politiek, onderwijs, jeugdzorg, rechtssysteem) op situaties van bestaansonzekerheid door langdurige armoede herkennen.
11. Je kunt onderscheid maken tussen een juridische beoordeling en bewijsvoering en de beleefde werkelijkheid.
12. Je kunt met collega's, deskundigen en betrokkenen samenwerken aan bewustwording over en opkomen voor mensenrechten.

Dit keuzedeel bestaat uit:

- *Theorie, begrippen en opdrachten*

Hierbij leer je over en oefen je met de praktijk. In sommige opdrachten werk je aan beroepsproducten, deze opdrachten herken je aan [BP]. Deze beroepsproducten kun je verzamelen in je portfolio en je hebt ze nodig om de uitdaging aan het einde van het keuzedeel goed af te ronden.

De beroepsproducten in dit keuzedeel zijn:

- twee foto's van geïnterviewde personen uit een andere leefwereld met samenvatting
- een blog over een bezoek aan een voedselbank en je mening over dit fenomeen
- een hulpmiddel voor een voorlichting over kinder-/jongerenrechten
- een terugkoppeling per mail of socialemediapost over een bijgewoonde vergadering cliëntenparticipatie/belangenbehartiging
- een filmpje op basis van interviews met beroepskrachten over de rol van mensenrechten in hun werkzaamheden
- een promotiefilmpje voor laaggeletterden/digibeten over een informatieve website op het gebied van armoede en werken aan Rechten van de Mens.

- *Test je kennis*

Hiermee kun je zelf je kennis van de theorie testen.

- *Uitdaging*

Dit is het eindproduct en de afronding van het keuzedeel. Hier werk je gedurende het hele keuzedeel naartoe en hier word je op beoordeeld. Voor deze uitdaging schrijf je een goed onderbouwde e-mail aan gemeenteraadsleden van jouw gemeente, van een zelfgekozen politieke partij, met een idee voor een beter armoedebeleid in relatie tot de mensenrechten. Met de input van de eerdere (eind)opdrachten kun je deze uitdaging invullen. Hiervoor verdiep je je in de samenstelling van de gemeenteraad en de standpunten van verschillende politieke partijen uit jouw gemeente.

- *Theorietoets*

Je docent besluit of je ter afsluiting een theorietoets maakt.

Eigen ervaringen uitwisselen

Dit keuzedeel kun je in principe zelfstandig uitvoeren. Als je eigen ervaringen hebt met (opgroeien in) armoede, is het juist van belang om die uit te wisselen met anderen. Jijzelf en anderen kunnen van elkaar leren vanuit welk perspectief je kijkt, wat je wel of niet vanzelfsprekend vindt. Je wordt in dit keuzedeel uitgenodigd om leefwerelden te leren kennen waarmee je minder vertrouwd bent. Het doel is om de waarde van je eigen doorleefde ervaringskennis te ontdekken, naast die van anderen en meer theoretische of praktijkkennis.

HOOFDSTUK 1

WIE IS ARM IN NEDERLAND? EN JIJ?

In dit hoofdstuk maak je kennis met allerlei cijfers en begrippen over mensen in armoede in de Nederlandse context. Je krijgt inzicht in het belang van inhoudelijke gegevens naast financiële cijfers. Je leert over de verschillende economische groepen in de Nederlandse samenleving. Ten slotte sta je ook stil bij je eigen sociaal-economische achtergrond en de invloed van het leven van je (voor)ouders.

Aan het eind van dit hoofdstuk

- heb je kennis van enkele financiële benaderingen en definities van armoede en actuele armoedecijfers
- heb je kennis van de groepen die in Nederland in een situatie van bestaansonzekerheid leven als gevolg van armoede, of een hoger risico hierop lopen
- kun je informatie vinden over het hebben van financieel overzicht over inkomsten en uitgaven en deze informatie gebruiken
- heb je kennis van de invloed van (je eigen) socialisatie en culturele verschillen op armoede en sociale uitsluiting.

Een levensverhaal

‘Armoede maakt je ziek’

Yvonne is een alleenstaande vrouw van pensioengerechtigde leeftijd. Ze is geboren in Nederland en groeit op met een aantal broers en zussen. Haar biologische vader kent ze niet, met haar moeder en stiefvader heeft ze geen goede band. Ze voelt zich nooit geliefd door hen. Ze moet haar eerst verdiende geld afstaan voor het gezin. Yvonne trouwt met Neil, een Amerikaanse man, en krijgt met hem één zoon: Chris. Samen wonen ze een tijd in Engeland, waar Yvonne meerdere kleine baantjes heeft. Het huwelijk is niet goed en bij de scheiding gaan Neil en Chris naar Amerika, terwijl Yvonne in Engeland blijft. Chris raakt betrokken bij een schietpartij en komt in levensgevaar in het ziekenhuis terecht. Yvonne heeft geen geld om naar hem toe te gaan, een groot trauma in haar leven.

Als overleven in Engeland steeds moeilijker wordt, besluit Yvonne terug te gaan naar Nederland. Ze kan een tijdje bij haar zus verblijven, maar na een ruzie komt ze op straat te staan. Ze is dan ruim 50 jaar oud. Ze probeert nog te blijven werken, maar dat lukt na een tijd niet meer. Yvonne belandt in een strijd over wel of geen ziektewet-uitkering krijgen en de schulden lopen op. Ze wordt failliet verklaard en gaat in budgetbeheer. In een traject van ruim vier jaar volgen nachtopvang, 24-uursopvang, begeleid wonen en een eigen flatje elkaar op. Ze doet mee aan een theatervoorstelling over dakloosheid en vormt in haar eigen woonplaats een theatergroep met mensen van de straat. Een aantal mooie producties wordt gemaakt en opgevoerd, onder andere in de Stadsschouwburg en in een gevangenis. Met ondersteuning van maatschappelijk werk krijgt Yvonne de mogelijkheid naar Amerika af te reizen om haar zoon, die inmiddels zelf een zoontje heeft, te bezoeken. Per mail kunnen ze meer contact houden en dat doet haar goed.

Enkele jaren later richt Yvonne met anderen een stichting op, voor een ontmoetingsplek waar mensen uit de ‘rafelrand’ zichzelf kunnen zijn en vanuit eigen interesses en talenten actief kunnen worden. Opnieuw neemt ze initiatieven rond theater en muziek; voor sommige bezoekers is ze als een moeder/oma. Op een gegeven moment blijkt dat haar nieren steeds minder goed werken en moet ze na veel voorbereidingen drie keer per week naar de dialyse. Er zijn regelmatig complicaties en extra ingrepen nodig, inbreuken op haar lichaam die haar elke keer weer stress geven. De laatste jaren komen daar nog gordelroos, een gebroken hak, longontsteking en corona bij. Doordat Yvonne ondersteuner op het gebied van financiën op het belastingformulier een bedrag op een verkeerde plek invult, krijgt ze een verzoek tot terugbetaling van duizenden euro's aan toeslagen. Ze vraagt belastingkorting vanwege chronische ziektekosten. Die krijgt ze, maar ze moet over eerdere inkomsten uit het buitenland alsnog belasting betalen. Haar financiën worden een onoverzichtelijke brij van brieven en verrekeningen. Met wat noodgrepen ontstaat er net geen huurachterstand, maar moedeloos wordt ze wel. Haar geliefde scooter wordt verruild voor een scootmobiel van de gemeente.

Net als er weer wat rust is, wordt Chris, die ook nierpatiënt is, ernstig ziek en hij komt te overlijden. Opnieuw kan ze – zeker in coronatijd – geen afscheid nemen en alleen via de livestream de uitvaart meemaken. Een jaar later krijgt Yvonne hartklachten en moet ze meer dagelijkse medicatie innemen, wat met een haperend geheugen niet meevalt. Gedurende een week of drie heeft ze geen eigen vervoer, omdat haar scootmobiel stuk is en vervangen moet worden. Met kunst en vliegwerk blijft ze steeds betrokken bij de ontmoetingsplek en blijft ze actief in het bestuur van de stichting, maar het is moeilijk de lichtpuntjes te zien. Ze speelde in de theatertijd een solo *Mijn dochter komt zo* en ze heeft het idee opgevat om die solo nog eens op te voeren. Dat houdt haar op de been.

Yvonne is geen uitzondering. Zo zijn er vele verhalen. De meeste zien we niet.

Opdracht 1 Associaties bij armoede

- Aan welke groepen in de Nederlandse samenleving denk je als het gaat over ‘arm zijn’?
- Schrijf vijf woorden op waar je aan denkt bij het woord ‘armoede’.
- Vergelijk je antwoord met dat van een medestudent.

Begrippen over armoede en bestaansonzekerheid

In een hoofdzakelijk rijk land als Nederland is het altijd ingewikkeld om van armoede te spreken. Wereldwijd gezien leven de armste mensen in Nederland in betere omstandigheden dan in vele andere landen. Toch kun je je afvragen of leven in een krottenwijk niet meer zekerheid biedt dan zonder onderdak en inkomen overleven op straat tijdens regenachtige nachten in Nederland. Ook is arm zijn in een land waar de overgrote meerderheid in armoede leeft een andere ervaring dan arm zijn in een land waar de meeste mensen het beter hebben dan jij. Als minderheid in een rijk land voel je het onrecht en verschil sterk. In onze samenleving hangt je maatschappelijke status ook in belangrijke mate af van wat je bezit.

Mensen die zelf armoede kennen, benadrukken soms dat ze rijk zijn aan levenservaring, aan het kunnen waarderen van niet-materiële zaken, aan creativiteit om te overleven, aan veerkracht en doorzettingsvermogen. Arm zijn geeft ook inzicht in machtsposities, onrecht, discriminatie of juist menselijkheid, solidariteit en betrokkenheid. Mensen in armoede bouwen een andere kennis op van hoe de samenleving in elkaar zit dan mensen in maatschappelijke posities met veel geld en macht. Er zijn allerlei begrippen in omloop over de aard van de armoede van sommige groepen (kortdurend of lange tijd) of over kenmerken van mensen in armoede (bepaald gedrag of vaardigheden). In de opdrachten maak je kennis met deze begrippen en onderzoek je eerst vooral de financiële kant van armoede. In het volgende hoofdstuk staan de bredere effecten en gevolgen van onvoldoende inkomen meer centraal.

Opdracht 2 Maak setjes van twee

Koppel een begrip uit de linkerkolom met een begrip uit de rechterkolom. Dat kan een tegengesteld begrip zijn of een aanvulling/uitleg. Ken je de betekenis van alle begrippen? Zo niet, zoek deze op of vraag uitleg aan de docent. Meerdere koppelingen zijn mogelijk.

Geestelijke armoede	Sociaal uitgesloten
Armoede eigen schuld	Weggeduwden
Moderne, nieuwe armoede	Materiële armoede
Structurele armoede	Armoede door omstandigheden
Sociaal kwetsbaar	Mensen met onbegrepen gedrag
Onmaatschappelijken/asociale	Tijdelijke/situationele armoede
Eerste, Tweede, Derde wereld	Vierde wereld
Economisch (zelfredzame) dakloze	Verborgene armoede
Afgehaakten	Laaggeletterde/digibeet
Stille armoede	Generatiearmoede

Financiële definities en actuele cijfers

In Nederland zijn er twee belangrijke onderzoeksinstituten die onderzoek doen naar de Nederlandse samenleving en feiten en cijfers verzamelen die als basis gebruikt worden voor nieuw beleid. Het gaat om het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Inkomensgrens en basisbehoeften

Het CBS gebruikt de volgende definitie van armoede: 'Een huishouden beschikt over onvoldoende middelen om een bepaald minimaal consumptieniveau te kunnen bereiken'. Voor de afbakening van armoede hanteert het CBS de **lage inkomensgrens**. Verder kijkt het CBS ook naar de verblijfsduur onder die grens, het vermogen (spaargeld, bezit), de hoogte van vaste lasten en het eigen oordeel van betrokkenen over hun financiële positie. In de basis gaat het dus om de **koopkracht**: wat kost het minimale levensonderhoud op basis van de prijzen van een bepaald jaar? Waar het CBS vooral de inkomstenkant als uitgangspunt heeft, gaat het SCP uit van de uitgaven die je zou moeten kunnen doen.

Het SCP definieert mensen als arm 'wanneer ze gedurende langere tijd niet de middelen hebben voor de goederen en voorzieningen die in hun samenleving als minimaal noodzakelijk gelden'. De lijst van goederen en voorzieningen wordt opgesteld door het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) en de gemiddelde kosten daarvan. Het SCP gebruikte tot voor kort twee soorten budgetten als grens:

1. het **basisbehoeftebudget**

Wat is er nodig voor onvermijdbare, noodzakelijke kosten voor levensonderhoud inclusief verzekeringen?

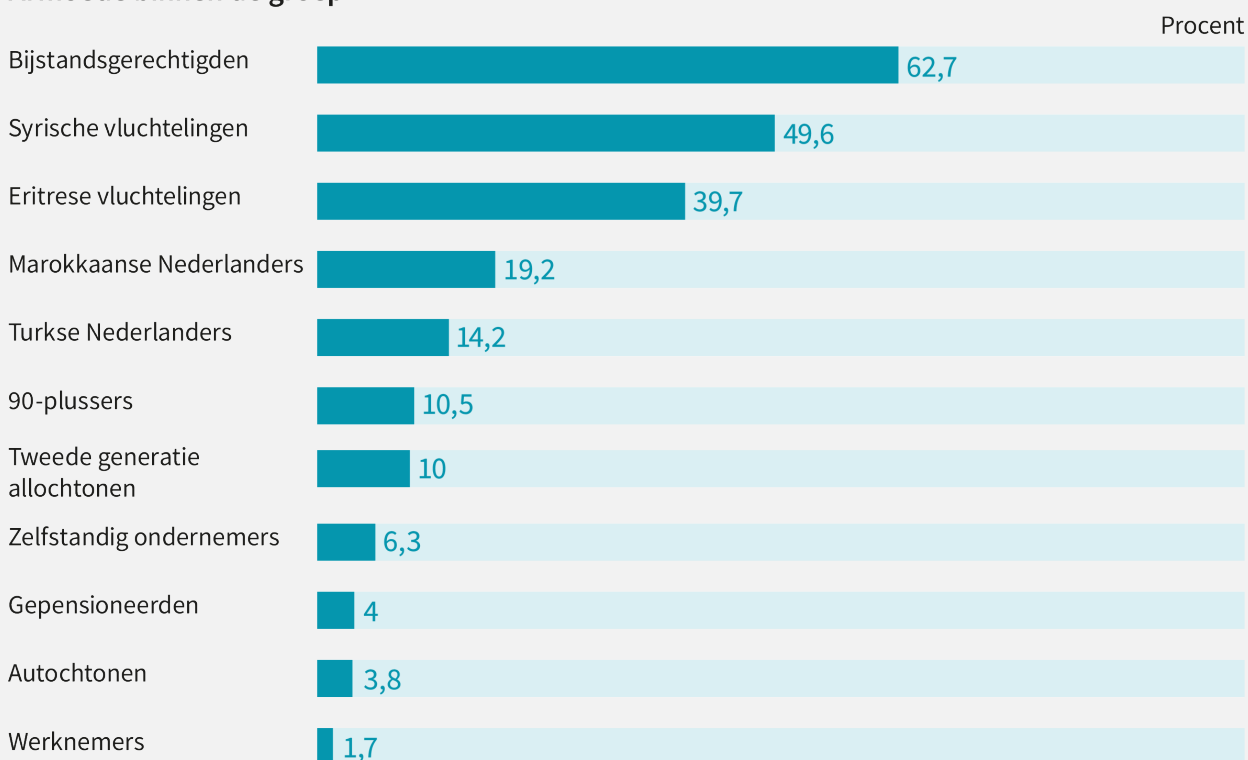
2. het **niet-veel-maar-toereikendbudget**

Dit is een iets ruimer budget, waarbij ook rekening wordt gehouden met de behoefte aan ontspanning en sociale participatie. Een eigen auto valt hier niet onder, kosten voor vervoer wel.

Je kunt te maken krijgen met schulden en afbetaling via inhouding op je inkomen. Dit gebeurt als je op meerdere betalingsherinneringen of brieven niet hebt gereageerd. De schuldeiser moet dan rekening houden met de **beslagvrije voet**, het deel van je inkomen dat vrij besteedbaar moet blijven voor vaste lasten en boodschappen. Alles boven de beslagvrije voet mag voor afbetaling worden ingehouden.

Wie is er arm?

Armoede binnen de groep

©EW

Bron: CIE Social Minimum

Elseviers Weekblad (september 2023).

In juli 2022 heeft de nationale overheid de Commissie sociaal minimum ingesteld om opnieuw te bepalen wat in de huidige samenleving als 'minimaal noodzakelijk' geldt. Als de bijstand een laatste vangnet is, wat moet je dan van die bijstand in elk geval kunnen betalen? Aanleiding voor het vormen van deze commissie was het feit dat er

steeds meer signalen van armoede zichtbaar werden: steeds meer voedselbanken, kledingbanken, uitgiftepunten voor menstruatieartikelen (menstruatiearmoede), energiearmoede, armoede door de complexiteit van financiële regelingen (terugbetalen toeslagen, te strenge en discriminerende fraudecontrole, grote verschillen per gemeente), groeiende dakloosheid onderen jongeren.

De instituten CBS, SCP en Nibud werken momenteel samen om te komen tot een eenduidige armoede-afbakening, een nieuwe gezamenlijk geactualiseerde armoedegrens. In onze huidige samenleving geldt het beschikken over een mobieltje, fiets en laptop bijvoorbeeld als noodzakelijk voor jongeren. Dit moet niet afhankelijk zijn van aparte regelingen en fondsen met (digitale) formulieren en procedures. Het eindrapport wordt verwacht in 2024 en zal 'ook ingaan op het gegeven dat armoede niet alleen te maken heeft met een gebrek aan koopkracht en een tekort aan financiële middelen, maar ook met zaken als gezondheid, huisvesting en meer in het algemeen de toegang tot de verzorgingsstaat.' 'Armoede [...] manifesteert zich ook in bijvoorbeeld sociale uitsluiting, kansenongelijkheid, onzekerheid en wantrouwen jegens andere mensen en instituties', aldus de website van het SCP.

Opdracht 3 Inkomensgrenzen actualiteit

- Zoek online zes inkomensgrenzen of armoedegrenzen van de afgelopen twee of drie jaar, bijvoorbeeld op de websites van CBS, SCP en/of Centraal Planbureau. Doe dit voor vergelijkbare typen huishoudens (alleenstaanden, echtpaar met kinderen).
- Hoe komt het dat de bedragen van hetzelfde jaar en hetzelfde type huishouden toch verschillend zijn?

Opdracht 4 Aantallen mensen in armoede

Bekijk *Armoede in Nederland* op de website van het Armoedefonds (subkop onder Armoede).

- Welke vier groepen hebben de grootste kans op ernstige armoede?
- Hoeveel personen (dus niet huishoudens) leefden in 2021 al vier jaar of langer met een laag inkomen?
- Hoeveel minderjarige kinderen woonden in 2022 in een huishouden met laag inkomen?
- Hoeveel procent van de volwassenen in armoede heeft betaald werk als belangrijkste inkomstenbron?
- Hoe hoog (%) was het armoederisico in 2020 onder alleenstaanden tot 65 jaar?

Wijziging jaarcijfers

Het Armoedefonds past de beschikbare actuele cijfers mogelijk aan op de website. Beantwoord de vragen dan op basis van de meest recente jaren.

Kwantiteit en kwaliteit

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor de bredere oorzaken en gevolgen van een te laag inkomen. Bij het woord 'armoede' wordt nog vaak vooral aan de financiële positie gedacht. Bij **bestaansonzekerheid** gaat het om een onstabiele levenssituatie met een groot risico op terugval en problemen. Dan gaat het ook om onzekere werkcontracten, onvoldoende toegang tot goede voeding en gezondheidszorg, niet beschikken over betaalbare huisvesting van goede kwaliteit, ongelijke kansen in het onderwijs en bij hulp- en dienstverlening of rechtshulp. In het volgende hoofdstuk worden definities van armoede behandeld die de samenhang tussen deze elementen benadrukken. Hoe langer de slechte financiële positie duurt, hoe meer gevolgen dit krijgt voor meerdere levensdomeinen, die ook onderling samenhangen. Naast de meer zichtbare factoren gaat het ook om verminderde zelfwaardering, sociale uitsluiting, vernederende opmerkingen of strenge brieven, die spanning geven en ziek maken.

De financiële cijfers, inkomensgrenzen en koopkracht, kosten van het levensonderhoud en aantallen huishoudens of personen zijn allemaal met **kwantitatief onderzoek** te berekenen. Je kunt ze in getallen uitdrukken en vergelijken. Maar wat bestaansonzekerheid innerlijk voor mensen betekent en hoe zij het leven ervaren, kan alleen met goed **kwalitatief onderzoek** naar boven komen. Daarin staan niet de feiten centraal, maar de gedachten,